

Norman Cigar

**ULOGA SRPSKIH
ORIJENTALISTA U
OPRAVDANJU
GENOCIDA
NAD
MUSLIMANIMA
BALKANA**

**THE ROLE
OF SERBIAN
ORIENTALISTS
IN JUSTIFICATION
OF GENOCIDE
AGAINST MUSLIMS
OF THE BALKANS**

Sarajevo, 2000.

Dr Norman Cigar

**ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA
U OPRAVDANJU GENOCIDA NAD
MUSLIMANIMA BALKANA**

**THE ROLE OF SERBIAN
ORIENTALISTS IN JUSTIFICATION
OF GENOCIDE AGAINST MUSLIMS
OF THE BALKANS**

Sarajevo, 2000.

IZDAVAČI:
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava, Sarajevo
Bosanski kulturni centar, Sarajevo

PUBLISHERS:
Institute for the Research Crimes Against
Humanity and International Law, Sarajevo
Bosnian Cultural Centre, Sarajevo

ZA IZDAVAČE:
Prof. dr Smail Čekić
FOR PUBLISHERS:
Prof. dr Smail Čekić

UREDNIK:
Prof. mr Muharem Kreso
EDITOR:
Prof. mr Muharem Kreso

PREVOD NA BOSANSKI:
Prof. dr Enes Karić i Mr Ahmet Alibašić
TRANSLATION INTO BOSNIAN:
Prof. dr Enes Karić & Mr Ahmet Alibašić

LEKTOR:
Kadira Hadžić
LANGUAGE EDITOR:
Kadira Hadžić

KOREKTOR:
Azra Fišer
PROOF-READER:
Azra Fišer

DTP:
Meldijana Arnaut

ŠTAMPA:
"DES", Sarajevo
PRINTING HOUSE:
"DES", Sarajevo

TIRAŽ:
1.000
EDITION:
1.000

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

297:061.1-057.4(=163.41)=411.21
323.12(=163.43*)
341.485(497.6=163.43*)"1992/1996"

CIGAR, Norman

Uloga srpskih orijentalista u opravdanju
genocida nad Muslimanima Balkana = The role of
Serbian orientalists in justification of genocide
against Muslims of the Balkans / Norman Cigar ;
[prevod na bosanski Enes Karić i Ahmed Alibašić].
- Sarajevo : Institut za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava =
Institut for the Research Crimes Against Humanity
and International Law [etc.], 2001. - 139 str. :
slika autora ; 23 cm

Bilješka o autoru: str. 67-68. - Note on author :
str. 129-130. - Bibliografske i druge bilješke uz
tekst

ISBN 9958-740-12-5 (Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava)

COBISS/BiH-ID 8901382

ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA
U OPRAVDANJU GENOCIDA NAD
MUSLIMANIMA BALKANA

PREDGOVOR

Ime Normana Cigara poznato je bosanskohercegovačkoj naučnoj javnosti, prije svega, po njegovoj knjizi **GENOCID U BOSNI - POLITIKA "ETNIČKOG ČIŠĆENJA"** (Sarajevo, 1998.), koja se pojavila u izdanju Bosanskog kulturnog centra i Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1991. - 1995.) Norman Cigar se oglasio u našoj štampi i sa nekoliko intervjuja, ali je njegov pravedan stav prema Bosni i Hercegovini, uglavnom, ekspliciran u širokoj i nadaleko čitanoj produkciji na engleskom jeziku.

Norman Cigar je saradnik istraživač na Balkanološkom institutu u Vašingtonu (Washington) i viši saradnik na *Programu javnog međunarodnog prava i vanjske politike*. Bio je profesor na *Studijama za nacionalnu bezbjednost* na Pomorskoj akademiji za *savremeno ratovanje* (Sjedinjene Američke Države). U njegovu karijeru ubraja se, svakako, i angažman vojno-političkog analitičara u Pentagonu (Pentagon). Radio je kao predavač na Univerzitetu Viskonzin

(Wisconsin), rukovodio je i detašmanom za strategijsko istraživanje u Fort Bragu (Ft. Bragg, Sjeverna Karolina), itd.

Objavio je nekoliko knjiga iz svoje stručne oblasti, a pisao je i u desetinama uglednih listova i časopisa.

U ovoj Studiji koju objavljujemo na bosanskom i engleskom jeziku, objektivnom metodom analitičara, Norman Cigar prikazuje sramnu ulogu srpskih orijentalista u pripremanju jugoslavenskog javnog mnjenja, prije svega, srbijanskog, za srpske ratne ciljeve i genocid protiv nesrpskih naroda, prije svega Bošnjaka i Albanaca, koji su im prvi stajali na putu.

Studija je rađena u vrijeme same agresije na Bosnu i Hercegovinu, u toku 1993. i prve polovine 1994. Rađena je, dakle, u toku kampanje srpskih orijentalista na pribavljanju opravdanja za masovno počinjenu viktimizaciju u Bosni i Hercegovini i naročito pribavljanju novih motiva za nastavljanje zločinačke kampanje. Cilj kampanje je bio da se uspješno okonča još jedna - genocidom ostvarena - etapa preotimanja životnog prostora, kako bi po tom, kao i one ranije izvršene, bile zaboravljene, "kao davno iskopneli snegovi". Potreba za brzim i uspješnim okončanjem etape, odnosno tekuće kampanje, uprkos činjenici da nije dovedena do kraja i da ciljevi nisu u potpunosti ostvareni, bila je urgentna. Pored jenjavanja ofanzivne moći počinioca genocida i jačanja otpora žrtve, bila je uslovljena prvim privremenim rješenjima Međunarodnog suda pravde u aprilu i septembru 1993, naročito Odlukom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija od 19. februara 1993. o formiranju Međunarodnog krivičnog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991.

Posebnu težinu u tom pogledu, trebale su da imaju, poslije višemjesečnih natezanja, donesene odluke Vijeća sigurnosti o formiranju "sigurnih zona" Ujedinjenih nacija. U njih se, bar po slovu rezolucija Vijeća sigurnosti, dio muslimanskog stanovništva trebao skloniti pod kišobran UN-a. Za velikosrpskim genocidom ugrožene Bošnjake, "sigurne zone" UN-a trebale su biti luka spasa (safe haven).

Privremena rješenja Međunarodnog suda pravde i inaugurisanje novog, posebno za ovaj slučaj obrazovanog suda, imali su funkciju, ali nešto manji efekat, Jodlovog (Alfred Jodl) referata 7. novembra 1943. pred njemačkim rajhslajterima i gaulajterima.

U Studiji Norman Cigar navodi desetine publikacija koje su, u ime "naučnog i intelektualnog opravdanja" genocida protiv muslimana Balkana, producirali srpski orijentalisti. Riječ je o knjigama, člancima i publicistici koji su se kao pošast širili diljem moćnih srbijanskih medija i stizali do ostrašćenih i zapjenušanih mozgova, sijača užasa.

U svome pohodu na vlast Milošević je iskoristio sve, i Srpsku Pravoslavnu crkvu, i Srpsku akademiju nauka i umetnosti, i srpsku historiju, i srpsku verziju memorije historijskih epoha Balkana, i srpsku književnost, i srpsku orijentalistiku... Nije problem samo u tome što je sve to Milošević iskoristio, problem je i u tome što se sve to Miloševiću dragovoljno ponudilo na iskorištenje!

Srpski orijentalisti ili oni koji su se sami prozvali srpskim orijentalistima i "islamolozima", rado su se stavili u službu fašistoidne i genocidne politike. Odradili su ovu svoju zadaću i draga srca ponudili svoje prljave usluge Miloševićevom režimu. Zapravo su učestvovali i na njegovom proizvođenju. Ovakva sotonska

literatura, ovakav tektonski generator mržnje, viđen je i dobro upamćen još samo u antijevrejskoj i antisemitskoj Evropi, Evropi zahvaćenoj fašizmom, Evropi iz tridesetih i četrdesetih godina XX stoljeća.

Studija, pored kraćeg Uvoda, obuhvata pet poglavlja. U prvom od njih dr. Cigar je jasno postavio razliku između orijentalizma i islamologije, od politički i šovinistički orijentisanog srpskog "orijentalizma" i "islamologije", sračunatog na proizvodnju mržnje prema žrtvi i motivaciji izvršilaca viktimizacije, sa fašisoidnim ciljem uništavanja žrtve i preotimanja njenog lebensrauma. Ukazao je, međutim, na oslanjanje srpskog orijentalizma na klasični, zapadnoevropski "orijentalizam" iz doba kolonijalizma, čija je svrha bila opravdanje tog kolonijalizma i predstavljanje kolonijalnih naroda kao nižih... Tako je zapravo zločinu protiv zajednica koje su stajale na putu ostvarenja "Velike Srbije" pribavljana "naučna" podrška.

Dok drugo poglavlje Studije objašnjava simbiozu srpskog orijentalizma sa nacionalizmom i svim onim što je iz toga proisteklo, treće poglavlje konkretno prati propagandnu kampanju "orijentalista" na utiranju puta predstojećim genocidima, sugerišući počiniocima da time čine "dobro" srpskom narodu, da brane "ugroženo" pravoslavlje, odnosno hrišćanstvo i Evropu.

Da bi se opravdala tako teška zločinačka akcija, trebali su, takođe, teški argumenti. Nađeni su u tobože naučno potvrđenoj insinuaciji da muslimani za srpski narod predstavljaju "egzistencijalnu prijetnju", pa je raskrinkavanju lažne dileme "mi ili oni" posvećeno četvrto poglavlje Studije. Odatle do opravdanja -

započetog i već uveliko izvršenog - genocida nije daleko. Peto poglavlje pokazuje kako se tobože naučna analiza pretvorila u puko opravdanje zločina.

U Zaključku Studije dr. Cigar je, ne samo precizno i adekvatno ocijenio ulogu i odgovornost ovako angažovanih srpskih orijentalista i "islamologa", nego i - još tada - precizno predvidio razvoj događaja u širim okvirima Balkana, bez obzira kako se oni završe u Bosni i Hercegovini. Precizno je predvidio sudbinu manjina i posebno muslimana u Saveznoj Republici Jugoslaviji, koji je ugrožavaju samom "činjenicom da manjine čine značajan dio stanovništva krnje Jugoslavije". Za njega je već tada bilo očito da ih se žele riješiti. Stvarnost je to uskoro potvrdila. Albanci na Kosovu, uprkos njihove dugogodišnje miroljubive gandijevske taktike, doživjeli su genocid.

Ova studija Normana Cigara je sama po sebi svjedok kako nauka može biti maska ili bolje reći ružna obrazina, iza koje se krije strašni angažman (ne)uma i (ne)razuma, pravednije je kazati antiuma i antirazuma. Svaka tvrdnja u njoj potkrijepljena je relevantnim citatom ili činjenicom i popraćena preciznim naučnim aparatom. Studija uz sve to i nama i politici postavlja niz neprijatnih pitanja na koja se mora tražiti odgovor.

Izdavači

I

UVOD

Muslimanska zajednica bivše jugoslovenske republike Bosne i Hercegovine jeste žrtva onoga što se može označiti, po bilo kojem prihvaćenom pravnom i moralnom mjerilu, genocidom. Uzrok i središte ove tragedije je srpska nacionalistička ideologija žestoko obojena i inspirirana orijentalizmom shvaćenim široko i u sklopu obuhvatnog smisla, orijentalizmom kao napadnim i drečavim utjelovljenjem jednog procesa označenog manihejskom podjelom na “njih” i “nas”, kako je to poručio Edvard Said u svome pionirskom djelu o ovome fenomenu.¹ Zasiurno, veza između nauke i vlasti nije nova s obzirom da su orijentalisti bili

---

¹ Edward W. Said, ORIENTALISM (Orijentalizam), posebno izdanje, New York, 1979.

iskorištavani i upotrebljavani u različitim mjestima i vremenima da bi objasnili i podržali državnu politiku prema muslimanima.² Međutim, rijetko je u modernim vremenima orijentalizam imao tako izravnu vezu i odnos sa politikom kakvu je imao sa politikom "etničkog čišćenja", kako se proces genocida u Bosni i Hercegovini obično pogrešno naziva.

Srpski orijentalisti osiguravaju naučnu podršku

Srpski orijentalisti obično ne bi na sebe privukli više od usputne pozornosti. Njihova učenost je beznačajna, njihov broj je, kao i njihov učinak, mali. To što ih čini značajnim, međutim, jeste njihova veza i odnos prema politici prema bosanskohercegovačkim muslimanima. Oni su bili na prvoj liniji fronta antiislamskog pokreta još od 1980. godine, i značajno su doprinijeli genocidu protiv muslimana, stvarajući i čineći ovaj proces intelektualno doličnim i prihvatljivim među svim slojevima srpske zajednice. U središtu ove studije jeste Bosna i Hercegovina zbog razmjera viktimizacije koja se tamo zbiva, premda isti zaključci, takođe, vrijede i za druge krajeve bivše Jugoslavije sa velikim muslimanskim populacijama, kao što su Kosovo, Sandžak i sama Srbija.

Napisi i javne izjave srpskih orijentalista u posljednje vrijeme jesu praktički uvijek bili tijesno povezani sa političkim

---

² Vidi npr. Stuart Schaar, *ORIENTALISM AT THE SERVICE OF IMPERIALISM*, (Orijentalizam u službi imperijalizma) *Race and Class*, Ljeto, 1979., str. 67.

kontekstom i političkim ciljevima. Činjenica da su intelektualno napadajući islam i muslimane namjeravali da obezbijede znanstvenu potporu za pomaljavajuću nacionalističku ideologiju je obično bila očigledna. To da su ovi naučnici bili često zamoljavani od Beograda i od vlasti bosanskih Srba, te od vlade kontroliranih medija da objašnjavaju i javnosti opravdavaju oficijelnu državnu politiku prema muslimanima, jeste - uz to - jasan pokazatelj da je srpsko rukovodstvo uvidjelo korisnost takve podrške eksperata i očekivanje da će takva saradnja biti rado dočekana.

U srpskim akademskim krugovima možda uvijek ne postoji jasno povučena distinkcija o tome ko je "orijentalist", budući da se mnogi naučnici humanističkih i društvenih znanosti na široko bave islamom kada pišu o većini historijskih i političkih tema s obzirom na neizbježnu vezu islama sa srpskim pitanjima u potonjih šest stoljeća. Premda ovdje fokus nije na ovoj širokoj mreži naučnika, koji se strogo uzevši i ne bave stalno islamom niti su po pozivu eksperti za njega, oni, takođe, utiču na islamsku politiku i doprinose oblikovanju intelektualnog i javnog mnijenja kad se o tematici islama povećalo interesovanje. Oni su, takođe, prišli svome predmetu s neprijateljskim držanjem koje se malo razlikovalo od pristupa profesionalnih orijentalista. Pa ipak, više ili manje "profesionalni" orijentalisti su oni koji nose posebnu odgovornost, zato što se može utvrditi da su upravo oni, više nego li ostali narod Srbije, trebali znati možda ponajbolje kakva bi mogla biti posljedica njihove interpretacije islama.

II

ORIENTALIZAM I NACIONALIZAM - RAZVIJANJE SIMBIOZE

Nacionalizam i naučno mnjenje u Srbiji

Politizacija srpskih orijentalista i njihova javna uloga rasli su u tandemu sa usponom srpskog nacionalističkog pokreta u osamdesetim godinama ovoga stoljeća. Ukoliko bi bilo određujućeg trenutka i zamjetljivog katalizatora za niz potonjih događaja u bivšoj Jugoslaviji, onda bi to bio *srpski Memorandum* objelodanjen 1986. godine od strane Srpske akademije nauka i umjetnosti. Pisan od srpskih vodećih intelektualaca, koji su sebi predvidjeli veću ulogu u društvu i politici, *Memorandum* je iskristalizirao obnavljanje i oživljavanje ranijih srpskih nacionalističkih ciljeva, od kojih je formiranje Velike Srbije bilo

pokretačka paradigma. *Memorandum* je, međutim, takođe, pripremio teren za izbijanje nasilja, budući da je njegova implementacija sadržavala teritorijalno proširivanje i etnički ekskluzivitet. To je moralo zaprijetiti osnovnoj sigurnosti, pa i postojanju drugih jugoslovenskih zajednica. Osim ako druge jugoslovenske zajednice ne prihvate pasivno dalekosežne implikacije *Memoranduma*, taj slabo vjerovatni scenario, *Memorandum* bi se jedino mogao ostvariti upotrebom sile.

Zahvaljujući Slobodanu Miloševiću, jakom srpskom komunisti u usponu, vladajući su komunisti skovali brak savezništva sa srpskim ne-komunističkim nacionalistima i sa Srpsko-pravoslavnom crkvom. Nastala je *Crveno-Smeđe-Crna simbioza* koja je obezbijedila početni zamah i strukturu srpskog nacionalizma. Milošević je bio taj koji ne samo da je uveo nacionaliste u glavnu političku struju, već je, takođe, obezbijedio i mašineriju u formi političke organizacije, medija, finansijske potpore, te vojne sile, koja je transformirala tek začete sentimente u konkretni državni program koji bi se mogao primijeniti na terenu.

Antiislamski val nacionalizma

Krajem osamdesetih godina ovog vijeka, srbijanska vlada, nacionalisti, narodni mediji i Pravoslavna crkva su svi zajedno postali otvoreno neprijateljski raspoloženi prema islamu, a incidenti antimuslimanskog harangiranja dramatično su rasli. Umjesto da osude takve trendove, srpski su orijentalisti išli za tim da ih podupiru i opravdavaju, a i sami su često nudili daljnje pobude antimuslimanstva.

Zasigurno, srpski su akademici, takođe, napadali i druge zajednice uključujući Hrvate, Albance, Rome, Slovence i Makedonce tokom tek proteklih godina, sa svojim negativnim kampanjama utemeljenim na stereotipnim prikazima popraćenim preporukama za poduzimanje odlučnih mjera. Premda, dakle, muslimani nisu bili jedini u ovom pogledu, ipak su oni kao zajednica bili možda posebno ranjivi i izloženi takvim intelektualnim napadima usljed specifičnih geo-političkih prilika, takvih kao što je njihov položaj koji onemogućava uspostavljanje Velike Srbije. To je, takođe, povećalo vjerovatnoću da muslimani budu ciljem trajnog fizičkog napadanja koji, opet, ima za cilj njihovo raseljavanje!

U velikoj je mjeri negativno opisivanje neke određene zajednice bilo rukovođeno samom srpskom političkom elitom a kao odgovor na konkretne političke ciljeve koje su muslimani, i drugi ne-Srbi, onemogućavali samim svojim prisustvom. Međutim, specifični politički fokus je u svakom posebnom trenutku varirao, pa su i srbijanski orijentalisti usklađivali svoju aktivnost sa specifičnom potrebom trenutka. Nakon 1980. godine za Srbiju je najizraženije pitanje bila autonomna pokrajina Kosovo, čiju većinu stanovništva sačinjavaju muslimani Albanci, te su mnogi raniji orijentalistički spisi bili fokusirani na islam, sa specifičnim odnosom i uklonom prema Kosovu. Kasnije, kad se politički naglasak pomjerio, islamski faktor u Bosni i Hercegovini brzo je dobivao na važnosti, namamljujući paralelno refokusiranje sa strane srbijanskih orijentalista.

III

UTIRANJE PUTA ZA GENOCID

Opasnost raspirivanja straha i neprijateljstva

Umjesto da promoviraju atmosferu koegzistencije i miroljubivih rješenja, srbijanski su orijentalisti odigrali značajnu ulogu u dolijevanju ulja na vatru i podizanju straha i mržnje među svojim zemljacima Srbima. Mnogo prije stvarnog raspada Jugoslavije, ti su naučnici započeli oblikovati stereotipni imidž o muslimanima kao stranom, tuđem, inferiornom i prijetećem faktoru. Braneci grubu politiku, s kojom treba nastupati u bavljenju islamskom zajednicom, oni su pomogli da se među Srbima u odnosu na muslimane stvori situacija umjetne paranoje. U pripremnoj fazi se odigralo stvaranje te antiislamske atmosfere koja je omogućila potonje skliznuće u genocid nakon što je izbio otvoreni sukob aprila 1992. godine u Bosni i Hercegovini.

Raspirivanje neprijateljstva prema muslimanima je bilo posebno neodgovorno s obzirom na gorku lekciju iz Drugoga

svjetskoga rata, u kojem je nestalo na stotine hiljada žrtava u međusobnom sukobu. Muslimani su već jednom bili žrtve etničkog čišćenja počinjenog rukama srpskih četničkih nacionalista i njihova pokreta u nastojanju da stvore Veliku Srbiju.³ Jedna oživljena anti-

³ Bitna karakteristika, još 1844. godine konstituisanog velikosrpskog projekta "Velika Srbija" i uspostavljanje njene hegemonije na Balkanu je etapno izvođenje.

Uoči Drugog svjetskog rata idejni nosioci Pokreta bili su vojni Generalštab i Srpski kulturni klub. Integralno jugoslovenstvo smatrali su Aleksandrovim promašajem i preferirali okupljanje srpskih zemalja u državnu cjelinu. Kad se ta cjelina učini homogenom postaće neprikosnoveni hegemon u Jugoslaviji, čime se omogućava srpska hegemonija i na Balkanu. Na toj osnovi vršena je fašizacija zemlje i priklanjanje Njemačkoj, što je 25. marta 1941. dovelo do pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu, a Drugi svjetski rat smatran je prilikom za ostvarenje plana.

Organizovanjem puča 27. marta 1941. Britanska obavještajna služba je pomrsila ove račune i pocijepala Pokret na bar dvije frakcije. Po kapitulaciji zemlje prva se oslonila na njemačkog okupatora i u zemlji preuzela kolaboracionističku vlast. U njenim okvirima našla se i predratna **civilna četnička organizacija**, sa Kostom Pećancem na čelu. Druga je izabrala laviranje između okupatora i Velike Britanije a jezgro joj je činila grupa oficira, koja je izbjegla zarobljeništvo i okupila se na Ravnoj gori. Na čelu joj je bio pukovnik obavještajne službe, Draža Mihailović i prozvali su se "**vojnim četnicima**".

Pokretanje ustanka Narodnooslobodilačkog pokreta i njegovo prihvatanje saradnje sa ovom grupom i njoj je pribavilo imidž ustanika i značajno je ojačalo. Cilj joj, međutim, nije bio konfrontacija sa okupatorom, nego priprema snaga za "**odsudni trenutak**" u kome će "**Velika Srbija**" biti "omeđena" i potom "**očišćena od nesrpskih elemenata**", pa su raskid sa Narodnooslobodilačkim pokretom i saradnja sa okupatorom bili neminovni.

Operacionalizacija gore postavljenih ciljeva izvršena je u dva osnovna dokumenta: Rekonstrukcija projekta Stevana Moljevića od 30. juna "**HOMOGENA SRBIJA**" i **Instrukcija Draže Mihailovića od 20. decembra 1941. godine** (štampanim u ZBORNIKU DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE, tom

islamska kampanja za podršku istih srpskih političkih ciljeva, koji su vodili srpsku politiku ne samo tokom Drugoga svjetskoga rata, je bila osuđena da za muslimansku zajednicu riskira ponavljanje iste sudbine.

Različitost kao zlo - Uspostavljanje etničko-kulturnih granica

Jedno od ključnih dostignuća srpskih orijentalista bilo je diferenciranje i izoliranje muslimanske zajednice, ustanovljavanjem i naglašavanjem kulturnih obilježja koja se fokusiraju na islamu i muslimanima kao egzotičnim - naravno, na negativan način - i napadnim, te automatski inferiornim i čak abnormalnim! Da bi lakše osudili muslimane, radije negoli su ih opisivali i analizirali, srpski su orijentalisti - uglavnom na isti način kao i u procesu koji je u fokusu *Orijentalizma* Edvarda Saida - stvorili jedan tip tričavog islama i muslimanski stereotip koji se dao oblikovati tako da bi se muslimane izoliralo i napalo! U isto vrijeme, orijentalisti su mogli, takođe, koristiti ovog tričavog i izvitoperenog muslimana kao sredstvo posredstvom kojeg su mobilizirali podršku među svojim slušateljstvom. Kao dio ove

XIV, knj. 1, str. 1.-10. i 93.-103), a izvršavanje i genocidne radnje dokumentovane hiljadama autentičnih dokumenta, raznih provenijencija. Najznačajniji su sadržani na 4.333 strane XIV toma, pomenutog ZBORNIKA, izdanje Vojnoistorijskog instituta Beograd 1981.-1985. U toku četiri godine četnici su u ostvarivanju svojih ciljeva, pobili bar stotinjak hiljada nesrpskog stanovništva, ali i svojih sunarodnika. Konačno četničko vezanje za okupatora i pobjeda Narodnooslobodilačkog pokreta onemogućili su potpunije izvršenje Plana.

procedure, srpski su orijentalisti dosljedno pogrešno tumačili i namjerno izobličavali i islam i situaciju i ciljeve muslimanske zajednice. To što se potom pojavilo jeste jaka dihotomija između Srba i muslimana, s tim što su ovi drugi opterećeni svim mogućim negativnim karakteristikama koje se uopće daju i zamisliti, opisivani kao “strani”, “tuđi”, te degradirani na položaj kulturne i moralne inferiornosti. U stvari, časopis *Vojske Savezne Republike Jugoslavije* tražio je od profesora Darka Tanaskovića - eksperta za islamske studije na Beogradskom univerzitetu, koga od države kontrolirani beogradski dnevnik *Politika* naziva “naš vodeći islamolog”, - da za njegove čitaoce posebno analizira razliku između “njih” i “nas”, muslimana i kršćana.⁴

Muslimani kao drugi. Tretman kome su islam i muslimane izložili srpski orijentalisti u mnogome se slaže sa onim koji je zajednički tradicionalnim orijentalistima Zapada. Kako to jedan stručnjak kaže, suština je stvoriti “lik suprotan paradigmičkom Zapadu (Okcidentu), dakle riznicu negativnosti, kako one apstraktne negativnosti, tako i posebnih negativnosti (kod drugih kultura) u odnosu na ono okcidentalno/zapadno.”⁵ Drugim riječima, za srpske orijentaliste islam se doima kao nešto malo više od sasvim jasno suprotnog pola, negativnog, nazadnog, stranog, nemoralnog, agresivnog kao nešto što je u suprotnosti sa

⁴ Intervju sa Darkom Tanaskovićem od Aleksandre Tomić, EVROPA NEĆE IZBEĆI DEMOGRAFSKI DŽIHAD, *Vojska*, Beograd, 23. septembar, 1993., str. 8. *Vojska* je službena novina Vojske Savezne Republike Jugoslavije.

⁵ Aziz Al Azmeh, THE ARTICULATION OF ORIENTALISM (Artikulacija orijentalizma), *Arab Studies Quarterly*, Jesen, 1991., str. 386-387.

svim pozitivnim što se može naći u srpskoj kulturi! Negativno prikazivanje muslimana, započeto 1980. je dodatno degradirano nakon izbijanja stvarnog sukoba 1992. godine.

Ključna nit orijentalističke kampanje usredsređena je na ideju da muslimani pripadaju jednoj egzotičnoj i tuđoj religiji i kulturi, te tako - slijedi zaključak - oni nikada ne bi mogli imati mjesto u Evropi! Prema tome, muslimani, navodno, imaju donekle manje legitimnosti da žive u Bosni i Hercegovini nego Srbi, uprkos činjenici da su muslimani, zapravo, oni koji su tu domaće stanovništvo, dok su Srbi ti koji su pridošlice.

Kasnih osamdesetih godina ovoga vijeka, na primjer, jedan je srpski orijentalist, Aleksandar Popović, premda predaje u Parizu, napisao pamflet objavljen u Beogradu da bi informirao „obrazovane javnost” o islamu. On to vidi kao tešku zadaću zbog toga što je islam, tvrdi on, “jedan totalitaran sistem, čiji totalitarizam daleko prevazilazi ono što jedan dobronameran i neobvešten zapadni duh može razumeti ili zamisliti”.⁶ Tanasković, u istom duhu, uzima aktivnu ulogu u debati koja je iskrsla oko dijetalnih propisa za muslimane koji služe u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Tokom komunističkog perioda, jedenje svinjetinje u Jugoslovenskoj armiji bilo je često korišteno kao neformalni “test lojalnosti” za muslimane da pokažu kako nisu odani religiji. U takvoj situaciji, muslimani su često imali malo izbora, odnosno: ili da jedu svinjetinu ili da gladuju dok služe svoj vojni rok. Kada je ovaj problem izbio na površinu kasnih osamdesetih godina ovog vijeka, Darko Tanasković, kao i drugi orijentalisti, iskoristili su ovu

⁶ Aleksandar Popović, JUGOSLOVENSKI MUSLIMANI, *Akvarius* Beograd, 1990., str. 5.

priliku da opišu i predstave muslimane kao zabludjeli element u društvu, rugajući se zahtjevima muslimana za posebnom ishranom i prostorijama za molitvu. Tanasković čak tvrdi da ako musliman odbije jesti krmetinu i ode gladan da će to biti poticaj političkom separatizmu i da će uznemiriti jedinstvo armije. Srpski personal u jedinici bi se navodno „grozio” službe zajedno sa takvim asocijalnim drugarima.⁷ Općenitije, Tanasković se bio dobro zabrinuo negiranjem onoga što je on vidio kao pokušaj muslimana Bosne i Hercegovine da dokažu kako su i oni stari evropski narod. Tanasković smatra da je to “naravno, notorna besmislica”.⁸

Jedan drugi srpski učenjak, Nada Todorov, tobože vidi muslimane u Bosni i Hercegovini kako su motivirani njihovim “islamskim načinom života koji sa evropskom civilizacijom nema nikakvih dodirnih tačaka”.⁹ U korjenu ovog problema prema Miroljubu Jevtiću, politologu i specijalisti za islam na Beogradskom univerzitetu, jesu strana narav i religijski temelj „arapskom kulturnom imperijalizmu” koji determinira pogled na svijet ovdašnjih muslimana, a i činjenica da Arapi danas, navodno, „uspevaju u nametanju svoje kulture kao univerzalne vrednosti koju je stvorio Bog, i o kojoj čovečanstvo nema šta da kaže.”¹⁰ Po Jevtiću, to predstavlja nerješivu teškoću, jer:

⁷ Darko Tanasković, IZMEĐU KUR'ANA I KAZANA, *Nedeljne informativne novine - NIN*, 25. juni, 1989., str. 23.

⁸ Intervju sa Darkom Tanaskovićem, *Vojska*, op. cit., 23. septembar, 1993., str. 10.

⁹ Intervju sa Nadom Todorov, intervjuisao pukovnik Nikola Ostojić, GENOCIDNE PORUKE IZ 1001 NOĆI, *Vojska*, 8. april, 1993., str. 20.

¹⁰ Miroljub Jevtić, REZERVISTI ALAHOVE VOJSKE, *Duga*, Beograd, 9 - 22. decembar, 1989., str. 22. Duga podržava mišljenja srpskih nacionalista “tvrde linije”.

„Vi se možete boriti protiv kulturnog imperijalizma Amerike, zato što to stvaraju ljudi, Amerikanci, trenutno bogatiji, ali, ipak, samo ljudi kao vi. Međutim, u islamu, ako hoćete da opštite sa Bogom, vi to možete samo na arapskom jeziku. Nisu Arapi ti koji su vam to naredili. To je rekao Bog! On prihvata samo molitve izgovorene na arapskom jeziku.”¹¹

Za Jevtića, u stvari, nacionalizam i drugi pojmovi koje on bez premca vidi kao nešto zapadno, s jedne strane, i islam, s druge strane, jesu uzajamno isključivi. Tako je on optužio albanski nacionalizam na Kosovu i tvrdi da je to samo, u stvari, front za islamski fundamentalizam, jer Albanci su “lažni Evropejci, a stvarni muslimani”.¹²

Islam kao ostatak prošlosti. Ne samo da je islam opisan u djelima srpskih “orijentalista” kao nešto strano, tuđe, nego, takođe, i nazadan. Isto kao što su to činili i evropski orijentalisti ranog kolonijalnog doba, i glavnina njihovih srpskih kolega označila je islam kao retrogradan i kao temeljni uzrok prijetnje “modernoj civilizaciji”, i to kako u općenitom pogledu, tako i konkretno kad je u pitanju Srbija. Svaka optužba koja bi mogla poslužiti da bi se ocrnio islama i izolirali muslimani je bila prihvatljiva. Nada Todorov, na primjer, izjavljuje da “U učenju islama nijedna žena nema dušu i služi isključivo da zadovoljava potrebe muškarca i da mu služi”.¹³ Na isti način, Tanasković

¹¹ Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar, 1989., str. 22.

¹² Miroljub Jevtić, LAKRDIJA ZA EVROPU, *Evropske novosti* (Frankfurt, Njemačka), 22. decembar, 1993., str. 2. Evropske novosti su evropsko izdanje beogradskog dnevnika *Večernje novosti*, objavljujane u Njemačkoj kako bi zaobišle međunarodne sankcije Srbiji.

¹³ Intervju sa Nadom Todorov, *Vojska*, op. cit., 8. april, 1993., str. 21.

navodi da domaće muslimansko vodstvo kradomice i potajno navodi svoje sljedbenike da se vrata ranijoj, navodno, inferiornoj svijesti, napose pojačanim vezama sa njihovim istovjericima u inozemstvu. Ili, kako to Darko Tanasković kaže pitajući retorički:

“Neizbežno se postavlja pitanje imaju li odista ovi predstavnici muslimanskog naroda, iako demokratski izabrani, pravo i mandat da svoje birače danas, na pragu dvadeset prvog veka, u očima ostalih Jugoslovena, iz nepobitno izbornog statusa samosvojne nacije prećutno vraćaju u položaj poturica iz nekih minulih vremena.”

Tanasković zaključuje ovu svoju optužbu sa dobro poznatim kriticizmom prema konvertitima u islam, čak i onih čiji su preci prešli u islam možda mnogo vijekova ranije:

„A poturica, zna se, gori od Turčina”.¹⁴

Jevtić je, vjerovatno, najaktivniji proponent ovakvih ideja. Tipično za njega, on tvrdi da su “islamski fundamentalisti”, etiketa koju on stavlja slobodno na muslimane, ništa više doli refleksija “tame prošlosti”, i da “njihovo shvatanje robovlasništva i ravnopravnosti nije onako kako ga tretira civilizovan čovek, već kako ga tretira njihov Bog”. Navodno, islam nalaže zabranu turizma, sporta, odlazak u kafiće gdje se služi alkohol, prema tome, neizostavno odvodi u ksenofobiju „i stoprocentni segregacionizam”. “Jer, ako vi sa susedom, koji nije vaše vere, ne možete zajedno da jedete, pijete, ne sahranjujete se na istom

¹⁴ Darko Tanasković, TURCI BRANE SARAJEVO, *Epoha* (Beograd), 7. januar 1992., str. 21. *Epohu* izdaje vladajuća Socijalistička partija Srbije.

groblju, ne možete da stupite u bračne odnose, pa šta onda možete? “- pita Jevtić retorički.¹⁵ Jevtić, nadalje, smješta muslimane izvan granica koegzistencije, slikajući islam kao stran i tuđi „Tako da nema ni milosti, niti nenasilja prema onima koji imaju drugačije mišljenje od važeće islamske doktrine “.¹⁶

Srpski orijentalisti, takođe, tvrde da islam mrzi sve što nije islamsko. Za Nadu Todorov, to je napose tačno kad je posrijedi Srbija, jer „islam potcenjuje druge vere, a posebno pravoslavlje”.¹⁷ Tanasković, na isti način, zaključuje da islamaska vjera „ od mnogih [u Srbiji] još doživljava kao tuđinska, pa i neprijateljska “.¹⁸

Islam i nasilje. Napose je islam oslikan kao inherentno nasilnički. Jevtić, na primjer, tvrdi da je “Alija Izetbegović jasno pokazao da on neće mir i da ga on ne može prihvatiti. Time bi negirao svoju pripadnost islamu.”.¹⁹

Da bi se opravdala sadašnja srpska politika u Bosni i Hercegovini, naglašen je statični pogled na islam. Na primjer, kad je crnogorski ministar za vjerska pitanja iznio mišljenje da monoteističke religije, uključujući i islam, imaju za svoj temelj nenasilje, velikodušno praštanje, saosjećanje i humanost, Jevtić je

¹⁵ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar, 1989., str. 21.

¹⁶ Miroljub Jevtić, RASTANAK BEZ MILOSTI, *Evropske novosti*, 7. juli, 1993., str. 2.

¹⁷ Intervju sa Nadom Todorov, *Vojska*, op. cit., 8. april, 1993., str. 21.

¹⁸ Darko Tanasković, NACIJA I VERA IZMEĐU ‘m’ i ‘M’, *NIN*, Beograd, 24. septembar, 1989., str. 25. U to vrijeme *NIN* je odražavao Miloševićeve vladajuće poglede.

¹⁹ Miroljub Jevtić, NEMA MIRA U BOSNI, *Evropske novosti*, 28. decembar, 1993., str. 4.

bio brz da ga ispravi, tvrdeći da se takve osobine, nesumnjivo, nisu svojstvene islamu, temeljeći to svoje mnijenje na svom osobnom čitanju Kur'ana.²⁰ Slično njemu, a i da bi objasnio ovu navodnu sklonost ka nasilju, Tanasković okrivljuje "ton Kur'ana (koji) je izrazito zapovednički, bespogovorani i preteći."²¹

Jevtićevo tumačenje navodne muslimanske spremnosti na ubijanje drugih se usredsređuje na njihov vjerski odgoj. Pišući u štampi kasne 1993. godine, on objašnjava:

„Islamom je jasno određeno da njegovi vernici moraju prinositi žrtvu Alahu. Ta žrtva je brav koji se kolje na ritualan način, tako da na sve strane lipti krv žrtvene životinje. Ako se pripadnici islamske civilizacije odmalena navikavaju da gledaju kako se kolju jagnjad, koje su za svakoga čoveka najmilije životinje, onda je jasno da će čovek koji poštuje islamski svetonazor lako navikava na prolivanje krvi na veoma surov način. A od ubijanja životinja do ubijanja ljudi nije veliki korak."²²

Prema mišljenju Nade Todorov, čije su analize objavljene u vojnoj štampi, tradicionalne priče HILJADU I JEDNE NOĆI - ona pretpostavlja da svi muslimani čitaju te priče u svome djetinjstvu - zaslužuju osudu zbog onoga što ona vidi kao nasilno muslimansko ponašanje. Navodno, ova knjiga iznosi "sublimisane poruke" muslimanima da izvirgavaju torturi i ubijaju kršćane!

²⁰ Miroljub Jevtić, *Evropske novosti*, op. cit., 7. juli 1993., str. 2.

²¹ Intervju sa Tanaskovićem, *Vojska*, op. cit., 23. septembar 1993., str. 8.

²² Miroljub Jevtić u *Javnosti* (Sarajevo), citiran u rubrici "Ljudi i vreme", *Vreme*, Beograd, 15. novembar 1993., str. 55.

Kako Nada Todorov objašnjava, ove priče "na taj način utiču na ponašanje i dece odrasle na prostorima sa izrazitim islamskim uticajem."

Taj se uticaj priča HILJADU I JEDNE NOĆI, navodno, može lahko pokazati: "Pošto su neke od tih priča pune erotike, sigurno je da se veoma pažljivo čitaju u vreme puberteta, pa je njihovo dejstvo na ličnost potpuno jasno. Poruke ostaju utkane u svest ili podsvest. U primeru zločina na bosanskohercegovačkim prostorima deluje svesni, nesvesni i podsvesni nivo ličnosti."²³

Muslimani kao izdajice. Jedna druga strana cijele rasprave usredsređena je na navodno izdajstvo bosanskih muslimana zbog toga što su konvertirali u islam. Srpski orijentalisti, kao i drugi nacionalisti, uključujući i hijerarhiju Srpske pravoslavne crkve, su skloni iznošenju oštrih tvrdnji koje se odnose na nepriznati ili nesvesni navodni srpski etnicitet bosanskih muslimana, kao i većine njihovih drugih susjeda. Uobičajeno je da srpski orijentalisti insistiraju na tome da su muslimani bili stvarno Srbi koji su napustili svoju pravobitnu vjeru. Na tipičan način je jedan naučnik, Mile Nedeljković, posvetio veći dio svoje monografije pod naslovom KRST I POLUMESEC, tvrdnji da je Bosna i Hercegovina uvijek bila srpska i pravoslavna, i da su muslimani, prema tome, samo Srbi odmetnici!²⁴

Kao što praktički važi i za sve druge evropske narode današnji muslimani u Bosni i Hercegovini jesu mješavina različitih etničkih korjena. Međutim, preovladavajuća većina vodi porijeklo

²³ Intervju sa Nadom Todorov, *Vojska*, op. cit., 8. april, 1993., str. 20.

²⁴ Mile Nedeljković, KRST I POLUMESEC, *Politika*, Beograd 1993.

iz lokalne katoličke ili bogumilske kršćanske populacije koja je konvertirala u Islam etapno, tokom tri stoljeća, zadržavajući svoj prvobitni jezik. Prema tome, ni na koji način muslimani nisu strana zajednica, usprkos srpskom običaju da ih nazivaju pejorativnim terminom "Turci" ili "poturice". Usprkos politički motiviranim tvrdnjama mnogih srpskih nacionalista da su današnji muslimani srpskog porijekla, ipak postoji malo podataka o tome da su Srbi konvertirali u islam u nekom značajnijem broju, budući da su oni naseljavali Bosnu i Hercegovinu nakon otomanskih osvajanja.²⁵

Paradoksalno je, ali tvrdnja da su muslimani bili negdašnji mušičavi i neposlušni Srbi - da ostavimo po strani dubioznu osnovu takve tvrdnje sa stanovišta znanosti - služi kao dodatna municija za antiislamsku kampanju. Miroljub Jevtić, na primjer, naglašava tumačenje o bosanskim muslimanima kao izdajicama: "Oni koji su prihvatili islam izadali su ideju Bosne... prihvatili su osvajače *de facto* kao svoju braću i njihove zločine za svoje. Znači i njihove su ruke uprljane krvlju njihovih sopstvenih predaka -

---

²⁵ Pregled iznutra posvećen zajednici bosanskih muslimana, njihovoj historiji i etnografiji, može se vidjeti u djelu Vatro Murvar, NATION AND RELIGION IN CENTRAL EUROPE AND THE WESTERN BALKANS: THE MUSLIMS IN BOSNIA, HERCEGOVINA AND SANDŽAK: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS (Nacije i religije u centralnoj Evropi i na zapadnom Balkanu - Muslimani u Bosni, Hercegovini i Sandžaku - Sociološka analiza), Brookfield, Wisckonsin: University of Wisconsin, 1989. Nešto je Srba u Srbiji, tokom mnogih stoljeća, konvertiralo u islam, ali, oni su bili ili pobijeni, ili prisiljeni da napuste islam, ili su, pak, pobjegli u Bosnu i druge krajeve Otomanske imperije u vrijeme kad su Srbi "čistili" teritoriju, što je dio prakse njihovog ustanovljenja države u XIX stoljeću.

ondašnje bosanske nemuslimanske populacije ". Sa konvertiranjem u islam, muslimani su razorili kršćansku Bosnu i "doprineli da Osmanlije duže vladaju hrišćanskom Bosnom".²⁶

Bilo šta, što je moglo biti upotrijebljeno da se kritiziraju muslimani, bilo je stavljeno u igru, pa čak i optužba da su oni izdali "Stjepana Tomaševića, posljednjeg bosanskog katoličkog kralja", kome bi jedva iko od srpskih nacionalista u običnim vremenima posvetio kakva interesa. Napadajući obnovljeni interes muslimana Bosne i Hercegovine za islam, za vjersku aktivnost i pobožnost u osamdesetim godinama ovog vijeka, Jevtić tvrdi "Pa, nijedna normalna zemlja ne bi trpela da jedna verska zajednica praktično propagira i populariše okupatora koji je ovu zemlju zavio u crno!"²⁷

Izoliranje muslimana

Srpski orijentalisti, takođe, teže izolirati muslimane od njihovih susjeda. Čini se da ovim orijentalistima naročito smetaju čvrste veze između Hrvata i muslimana, te su težili da tu, umjesto dobrih odnosa, posiju sjeme raskola. Jevtić, na primjer, optužuje takve dobre veze kao "brak iz računa", i tumači da je sve to ciljno sračunato posebno protiv srpskih interesa. Povrh toga, Jevtić nastoji opomenuti Hrvatsku da je taj "brak iz računa", takođe,

---

²⁶ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar 1989., str. 22.

²⁷ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22 decembar, 1989., str. 23.

protiv samih hrvatskih interesa, jer muslimanski će natalitet biti toliko visok da bi oni mogli čak "progutati Hrvatsku".²⁸ Isto tako, dobri odnosi između Katoličke crkve i islama, takođe, iritiraju i spadaju u nešto što ne odgovara računima srpskih orijentalista. Tako, kada je nova kosovska Demokršćanska partija izabrala kasne 1993. godine jednoga muslimana kao svoga predsjednika, Jevtić je to okarakterizirao "lakrdijom", i omalovažavajuće označio da "to zaista može samo na Kosovu!"²⁹

Delegitimirana zajednica

Srpski su orijentalisti doprinijeli, u punom značenju riječi i smislu, delegitimiziranju i same egzistencije muslimana kao zajednice i, dehumanizirajući ih, takođe, su delegitimirali muslimane kao pojedinačna ljudska bića.

Ovakva negativna kategorizacija, što je uobičajeno u obraćanju srpskih orijentalista, može imati devastirajući efekat kroz dehumaniziranje grupe označene kao cilj i može doprinijeti omogućavanju njihova ubijanja kao članova jedne neizdiferencirane grupacije nepoželjnih ljudi! Upravo kao što i Herbert C. Kelman (Herbert S. Kelman), ekspert za genocid, uočljivo napominje:

²⁸ Intervju sa Miroljubom Jevtićem (razgovor vodila Jasmina Babić), *VERA I POLITIKA, Stav* (Novi Sad, Vojvodina, Srbija), 1. maj, 1992., str. 37.

²⁹ Miroljub Jevtić, *Evropske novosti*, op. cit., 22. decembar, 1993., str. 2.

"Sankcionirani masakri postaju mogući onda kada dođemo do mjere lišavanja bližnjih ljudskih bića identiteta i zajednice... Naime, kada je jedna grupacija ljudi definirana sasvim u vezi sa kategorijom kojoj pripada i kada se ta kategorija sasvim isključi iz ljudske zajednice i porodice, tada se moralne zapreke da se tu grupaciju ne ubija lakše prevazilaze".³⁰

³⁰ Herbert C. Kelman, *VIOLENCE WITHOUT MORAL RESTRAINT: REFLECTIONS ON THE DEHUMANIZATION OF VICTIMS AND VICTIMIZERS* (Nasilje bez moralnih ograda - Refleksije dehumanizacije žrtve i počinioca), *The Journal of Social Issues*, sv. 29., br. 4. (1973), str. 49.

IV

MUSLIMANI KAO EGZISTENCIJALNA PRIJETNJA SVEMU

Stalna prijetnja

Ključni elemenat poruke srpskih orijentalista, takođe, je bio taj da muslimani predstavljaju neminovnu i smrtonosnu prijetnju. Ti su onda učenjaci išli za tim da pripreme svoje zemljake i sunarodnjake na tu potencijalnu opasnost objašnjavajući i sugerirajući političke mjere za sprječavanje navodnih muslimanskih zavjera. Mnogo prije ratnih previranja u bivšoj Jugoslaviji, Jevtić je aktivno promovirao ideju o tome kako je islam „ najznačajnija opasnost po Jugoslaviju, mnogo značajnija nego ona na kojoj se više insistira - srpskohrvatski odnosi “.³¹

---

³¹ Intervju sa Miroljubom Jevtićem (autor intervjuja Slavoljub Kačarević), ISLAM BEZ MASKE, *Intervju* (Beograd), 15. septembar 1989., str. 11.

Aleksandar Popović je, napose, vjerovao da je njegova misija da upozori na opasnost koja proizilazi iz rastuće aktivnosti muslimana u Jugoslaviji, dok je posebno označio područja kao što su gradnja novih džamija i vjerskih škola, te optuživao muslimane za širenje "grubih falsifikata... razne glasine i lažne vesti" po inozemstvu o uvjetima svoga života.³²

Premda su muslimani, navodno, neprijateljski raspoloženi prema Zapadu u cjelini, njihov je specijalan cilj Srbija. „Sasvim dobro se zna“, prema Jevtiću, „da je Srbija svojom borbom oslobodila naš deo Balkana od Halifata i stoga nije čudno što je kod fundamentalističkih pripadnika islamske vere ta srbofobičnost veoma izražena“.³³

Budući da, jasno, svi muslimani u Bosni i Hercegovini nisu smjerni vjernici (uključujući mnoge koji su bili članovi Komunističke partije), srpski su orijentalisti bili prisiljeni da rastegnu svoju definiciju "fundamentalizma" da bi ona pokrila široku oblast. Proširivanjem termina fundamentalizam, srpski su orijentalisti mogli bilo koju političku aktivnost muslimana podvesti pod tu rubriku! Jevtić, na primjer, govori o "sekularnom islamskom fundamentalizmu" i "komunističkom islamu" da bi tako obuhvatio bilo koga i svakoga ko je na bilo koji način musliman i da bi ga učinio validnim ciljem pokude!³⁴

³² Aleksandar Popović, JUGOSLOVENSKI MUSLIMANI, op. cit., str. 51.

³³ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar, 1989., str. 23.

³⁴ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar, 1989., str. 20. i 22.

Tokom predratnog perioda, Jevtić je - vjerovatno makar djelimično podstaknut od strane srpskih službenih krugova - prionuo na posao da optereti komunističke vlasti koje su još uvijek vladale Bosnom i Hercegovinom s optužbom da navodno ne vide ovaj fenomen onako kako ga on vidi. U stvari, Jevtić je ocijenio da čak i muslimani koji ne prakticiraju vjeru navodno rade nesvjesno u korist *džihada*, i štaviše, zaključuje Jevtić: „Što je najžalosnije, protagonisti takve politike najčešće nisu formalno vernici već veoma često visoki [komunistički] državni funkcioneri“.³⁵ Usprkos činjenici da nema dokaza da jedan takav fenomen postoji izvan njegovih spisa, Jevtić ipak tvrdi da je „najopasniji vid islamskog fundamentalizma ...laički, zato što je njegova suština skrivena pa se on veoma lako uspeva probiti na društvenu scenu“.³⁶

U velikoj mjeri, navodno, sama bit islama tumačena kao nepromjenljiva, neizdiferencirana apstrakcija, u sebi i iz same sebe predstavlja prijetnju. Tvrdi se da su neprijateljstvo prema Srbima, zapadnoj kulturi i kršćanstvu već prethodno programirani muslimanskom kulturom, historijom i religijom. Srpski orijentalisti sadašnjost, kad je posrijedi islam, često vide kao ekstrapolaciju prošlosti, a takvo gledanje utemeljeno je na njihovom tendencioznom čitanju Kur'ana i linearnoj primjeni rane islamske historije na današnje društvo. Njihovo tumačenje Kur'ana, napose, jeste često uzeto kao dokaz muslimanske agresivnosti i dokaz antipatije prema svim nemuslimanima.

³⁵ Intervju sa Jevtićem, *Intervju*, op. cit., 15. septembar, 1989., str. 12.

³⁶ Miroljub Jevtić, ZAŠTO NIJAZ DURAKOVIĆ NE VIDI ISLAMSKI FUNDAMENTALIZAM, *Intervju*, 8. novembar, 1989., str. 52.

Naprimjer, kada je predsjednik bosansko hercegovačke komunističke partije, Nijaz Duraković, godine 1989. isticao i promovirao ono što je smatrao bosanskom tradicijom tolerancije i koegzistencije među različitim vjerama i kulturama, Jevtić je odmah odvratio: "O kakvoj se toleranciji može govoriti kad islam dolazi sa mačevima na čijim vrhovima nosi glavu poslednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića?" Tvrdeći da otomansko nasljeđe nije bilo nasljeđe tolerancije, već ropstvo, Jevtić pita: "O kakvoj se onda toleranciji radi? Može li se o verskoj toleranciji u osmanskome i na islamu zasnovanom carstvu govoriti drugačije osim na način na koji se tretira odnos pastira prema svome stadi koje gaji kako bi kasnije imao više mesa?"³⁷

Prema Jevtiću, islam po svojoj naravi, navodno, „isključuje svaki drugi pogled na svet i traži za sebe kompletan prostor. Zato je on danas opasan za sva savremena društva“.³⁸ Kako Jevtić dodaje, "islam je protiv svake ravnopravne komunikacije, tolerancije, dijaloga i zajedništva", i, u stvari, Kur'an i šerijat, navodno "dozvoljavaju uništenje ljudi druge vere".³⁹ Ne samo da Jevtić optužuje muslimane za razaranje mjesta bogoslužja koja pripadaju drugim religijama, nego "Oni ne samo da to čine već im je to verska obaveza".⁴⁰ Na konferenciji 1993. godine, koja je bila ironično fokusirana na religijsku toleranciju, Tanasković je ustvrdio, temeljeći svoje mišljenje na svojoj interpretaciji ranih

³⁷ Jevtić, *Intervju*, op. cit., 24. novembar 1989., str. 53.

³⁸ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar, 1989., str. 20.

³⁹ Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembar 1989., str. 21.

⁴⁰ Miroljub Jevtić, citiran u rubrici "Ljudi i vreme", *Vreme*, 24. maj 1993., str. 54.

islamskih tekstova, da je po islamu "trajni mir sa inoverticima nemoguć". Islamski "trajni rat omeđava domete tolerancije u islamu, " dodaje Tanasković.⁴¹ Doista, u težnji da poveže prošlost i sadašnjost u jednom statičkom portretu, Jevtić optužuje lokalne muslimane da su oni "nosioci genocida" od srednjovjekovnih vremena do danas.⁴²

Muslimanska zavjera protiv Srbije i Zapada

Osim toga, ovi srpski orijentalisti su već u osamdesetim godinama ovog vijeka tvrdili da vide svjesnu i sistematsku zavjeru da se pokori i razori Srbija i srpsko pravoslavlje. U očitom pokušaju da zadobiju simpatije Zapada i podršku sa te strane, a vjerovatno i da pruže Srbima osjećaj poduzimanja nesebične časne misije u korist širega dijela svijeta, lokalna islamska prijetnja često je predstavljena kao uvod u novo osvajanje Evrope i uništenje Zapadne civilizacije u cjelini.

Islam je opisivan kao internacionalno monolitna i agresivna vjera i zajednica koja je ista u cijelom svijetu. Kao dio ovoga fenomena, srpski orijentalisti tvrde da muslimani diljem svijeta, navodno, djeluju po tajnom ugovoru u zavjeri protiv Zapada i, posebno Srba. Krivci iz inostranstva, od neimenovanih islamskih

⁴¹ Izvještaj Anđelke Cvijić, EKUMENIZAM - PROBLEM EPOHE, *Spona* (Frankfurt, Njemačka), 2. decembar, 1993., str. 14.

⁴² Miroljub Jevtić, *Duga*, op. cit., 9 - 22. decembra, 1989., str. 19.

snaga do posebnih činilaca kao što je Saudijska Arabija, navodno pomažu i podstiču lokalne muslimane. Taktika bi mogla biti žestoka i nasilna - a uvijek je posrijedi fokusiranje *džihada* - ili pak nenasilna, kao što je navodno koordinirana odluka da se održi visok natalitet ili da se grade nove džamije. Darko Tanasković, na primjer, izjavljuje da zapaža "ekonomski, diplomatski a naročito demografski *džihad*" koji za cilj ima i Balkan i zapadnu Evropu.⁴³ Prema Jevtiću, takođe, "cilj (Saudijske Arabije) jeste da dobije bivšu Bosnu i Hercegovinu kao svoj ulazni put u Evropu" i precizira da "bilo je odmah jasno i onome ko zna najjednostavnije stvari o islamu da će muhamedanske zemlje iskoristiti postojanje muslimana kod nas kao petu kolonu".⁴⁴

Praktički gledano, srpski orijentalisti nastoje povezati muslimane Bosne i Hercegovine sa nekim neizdiferenciranim homogenim islamom diljem svijeta. Oni zajedno stavljaju sve konflikte u koje su involovirani muslimani, bilo da se radi o Filipinima, Azerbejdžanu ili Kašmiru, i naglašavaju da je to posvuda istovjetna pojava, a Bosna i Hercegovina je samo jedan njen sastavni dio. Ovako se lahko racionalizirala politika (genocida protiv Bošnjaka), usprkos nasilju što ga takav pristup predstavlja protiv intelektualnih i etičkih principa. Tako Jevtić nastavlja predstavljati Aliju Izetbegovića kao nekoga ko se ni

⁴³ Intervju sa Tanaskovićem, *Vojska*, op. cit., 23. septembar 1993., str. 9.

⁴⁴ Miroljub Jevtić, IGRA ZA SAVEZNIKE, *Večernje novosti*, 5. avgust 1993., GAME FOR ALLIES, Foreign Broadcast Information Service - FBIS, Eastern Europe - EE, 93 - 152., 10. avgust 1993., str. 53 i Miroljub Jevtić, (NE)SVRSTANI UZ ALAHA, *Srpska stvarnost*, 11. jun, 1994., str. 8.

malo ne razlikuje od vođa najekstremnijih islamskih pokreta u svijetu, tvrdeći da njegova politika "bez imalo sumnje predstavlja najradikalniju formu islamskog fundamentalizma ... budući da se sve ono što on govori u svome političkom programu ni po čemu ne razlikuje od akcija koje je poduzeo preminuli imam Homeini u Iranu, niti se razlikuje od onoga što poduzima Islamski front spasa u Alžiru". Jevtić, štaviše, smatra da Alija Izetbegović, zapravo, ne želi nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu osim kao stadij do univerzalne islamske države. "Sve to", sa bijesom veli Jevtić, "pokazuje da od očekivane vesternizacije (bosanskih) muslimana teško da će nešto biti".⁴⁵

Upravo je Jevtić bio taj koji je u svojoj knjizi posvećenoj *džihadu* dao punu elaboraciju ovog fenomena. On smatra da je sam pojam *džihada* neodvojivi dio islama, nešto što je prisutno i nepromjenljivo uvijek i svugdje. Čak dok je još Jugoslavija postojala, u to vrijeme, a i on to dopušta, nije bilo nasilnih akata kao takvih, Jevtić uprkos svemu tome tvrdi ipak da zapaža mirnije, ali ništa manje opasne, forme džihada koje su tobože na sceni! Primajući navodno upute od "svetskih islamskih institucija.... koje uz pomoć velikih materijalnih sredstava nastoje da osvoje svet". Jugoslovenski muslimani, tvrdi Jevtić, već koriste takve podmukle taktike kao što su: "visoki natalitet, gradnja džamija, potiskivanje nemuslimanskog stanovništva". Jevtić je procjenio da se: "na osnovu detaljnih izveštaja vidi da ova

⁴⁵ Miroljub Jevtić, NIŠTA OD ZAPADA, *Evropske novosti*, 31. mart, 1994., str. 2.

tendencija uspeva da mnogo efikasnije i bez mnogo buke ostvari svoj cilj". Jevtić, ipak opominje da to predstavlja "najozbiljniju prijetnju Jugoslaviji".⁴⁶

Iza svakog djela muslimana stoji navodno domišljen plan da se podrije Srbija. Prema Jevtiću, muslimanska manjina u Srbiji služi kao mostobran za "kompletnu islamizaciju Srbije". Kad je beogradska muslimanska zajednica, na primjer, tražila 1990. godine zemlju za groblje za svoje članove, Jevtić je reagirao pozivajući na alarm. On je opominjao da se "od zemlje za mrtve kreće u osvajanje zemlje za žive. Traži ćese džamije - što je sasvim legitimno - ali ćese posle toga oko džamija tražiti prostor za naseljavanje muslimana. A od toga do iseljavanja nemuslimana prvo dobrovoljno, pa zatim pod pritiskom nije daleko... Plan je naseljavati muslimansko stanovništvo u te krajeve, forsirati natalitet i tako postepeno dovesti do brojčane prednosti." Za svoj glavni argument on upire prstom na jednu objektivnu lekciju, naime na ono što je vidio kao narušen noćni život u pariškoj četvrti Pigal (Pigalle) nakon što su se tamo naselili sjevernoafrički muslimani. Sagledan u ovom svjetlu, čak i zahtjev za muslimansko groblje jeste "krupno političko pitanje." Srbija, zapravo, jeste tek dio šireg plana da se iznova osvoje izgubljene teritorije ne samo na Balkanu, već, takođe, i na Iberijskom poluostrvu, tvrdi Jevtić.⁴⁷ Prevodeći svoje grozne procjene u konkretne termine, Jevtić, u vrijeme kada je politička situacija

⁴⁶ Miroljub Jevtić, SAVREMENI DŽIHAD KAO RAT, Narodna Biblioteka Srbije, Beograd 1989., str. 316-317.

⁴⁷ Miroljub Jevtić, ŠTA SE KRIJE IZA GROBLJA - ISLAM JURIŠA NA SRBIJU, *Ilustrovana Politika* (Beograd), 18. decembar 1990., str. 25. *Ilustrovana Politika* je pod kontrolom vlade Srbije.

postajala posebno zategnuta, upozorava bez ikakvog stvarnog dokaza, da postoje pokreti koji pripremaju repatrijaciju preko milion muslimana koji su se naselili u Turskoj nakon što su bili prisiljeni napustiti Sandžak u ranijim vremenima. "Šta bi bilo sa Srbijom kada bi se u nju naselili ljudi koji imaju tursku nacionalnu svest?" - pita on retorički i dodaje drugdje: "Više je nego očigledno da je ideja panturcizma sada oličena, pre svega, u stvaranju 'velike Turske,' koja bi obuhvatala sve nekadašnje posede Osmanske imperije. To pokazuje da je Turska veliki i trajni neprijatelj svih balkanskih hrišćanskih naroda. Tačnije, sve druge opasnosti koje im prete manje su od panturcističke".⁴⁸

Srpski naučnici su pojačali svoja upozorenja o navodnoj islamskoj opasnosti zajedno sa sveopćom propagandnom kampanjom koju su srpske vlasti poduzele kad je Bosna i Hercegovina bila napadnuta 1992. godine, pridodajući sada pojačan naglasak na opasnost od uspostavljanja muslimanske države. Po Jevtiću, opasnost je sada navodno veća, ona poprima formu "mračnog plana" od strane muslimana da uspostave srednjovjekovnu državu.⁴⁹ Proširujući mrežu mnogo šire, Vojin Dabić, profesor savremene historije na Beogradskom univerzitetu, smatra ne samo muslimane u Bosni i Hercegovini, već, takođe, i muslimane u Sandžaku, Albance na Kosovu i turske manjinske grupacije u Bugarskoj i Grčkoj "opasnošću po Evropu,

⁴⁸ Miroljub Jevtić TURCI (OPET) ŽELE SRBIJU, *Srpska reč* (Beograd), 19. avgust, 1991., str. 64 i Miroljub Jevtić, PANTURCIZAM I NJEGOVA ULOGA U JUGOSLOVENSKOJ KRIZI, *Vojno delo* (Beograd), januar-april 1994., str.19.

⁴⁹ *Vesti TV Beograda*, 6. decembar 1992.

jer islam ne može prihvatiti da je religija odvojena od države. Kod njih postoji čudna simbioza vere i države, vere i nacije”.⁵⁰ Međutim, pod “islamskom” državom koju ovi orijentalisti imaju na umu ne misli se uopće na državu predvođenu vladom inspiriranom političkom islamskom doktrinom, niti se misli na državu predvođenu islamistima, što je promjenljiva varijabla ovisna o specifičnim okolnostima, već se jednostavno misli na državu u kojoj bi većina stanovništva bili muslimani, kao što je u savremenoj Albaniji, koja se smatra konstantom u tom pogledu. Prema tome, biti musliman naprosto, bez obzira na političku orijentaciju, jeste nešto što je po sebi nedopustivo, te dovoljan kriterij za osudu i opravdanje za gušenje.

Upozoravajuća misija

Prema ovim orijentalistima, muslimanska prijetnja, kako je spomenuto, ide daleko preko granica Srbije, te su ovi orijentalisti smatrali, takođe, svojom misijom da upozore uljuljkani Zapad. Za Jevtića opasnost je u tome što “svetski islamski planeri potpomognuti domaćim istomišljenicima imaju za svoj zadatak islamizaciju čitave Srbije, ali samo kao prvi korak ka prodoru u Evropu.”⁵¹ Drugi naučnici su nastojali opisati problem muslimana

⁵⁰ Intervju sa Vojinom Dabićem, POLUMESEC MUČI ZAPAD, *Evropske novosti*, 14. April 1993., str. 18.

⁵¹ Miroljub Jevtić, *Srpska reč*, op. cit., 19. avgust, 1991., str. 65. U stvari, Jevtić naglašava da se “mi nadamo da je sve ovo jasno najvišim ljudima na vlasti u ovoj zemlji”.

u Srbiji kao dio šire, jedinstvene muslimanske prijetnje upravljene protiv cijelog Zapada. Dabić, na primjer, upire prstom u muslimanske zajednice u Velikoj Britaniji, Italiji i Francuskoj, u zemljama koje su, smatra on, “preplavljene” i “zagušene” muslimanima, i nastoji zadobiti simpatije zapadnih zemalja s obzirom da Srbija, tvrdi on, samo pokušava da se nosi sa istim problemom koga imaju i oni.⁵²

Srpski orijentalisti su iznajmili svoj akademski autoritet da potpomognu takve antiislamske argumente izvan Srbije kako bi uvjerali strano javno mnijenje u opravdanost srpske politike. Tako Tanasković, tipično, upozorava američke gledaoce udarnih tv-vijesti da islamske zemlje koje pomažu Bosnu “imaju dugoročne ciljeve ... ne toliko da pomognu muslimane Bosne, koliko da organiziraju svoja uporišta u Evropi za svoje buduće aktivnosti.”⁵³

Kao dio ovog pokušaja da osvoje simpatije vani za srbijansku antiislamsku politiku, ključna taktika je bila ubijediti stranu publiku da je bosanski predsjednik Alija Izetbegović ekstremista izvan svake granice, neko kome Zapad ne može vjerovati i koga ne treba podržavati. Naprimjer, u nastojanju da odvrate Sjedinjene Države od pružanja pomoći sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Goražde u istočnoj Bosni kada su je srpske snage napale u aprilu 1994. godine, Jevtić je tvrdio da “fundamentalistička stranka Alije Izetbegovića sigurno nije prijatelj vitalnim interesima Sjedinjenih Američkih Država - SAD. Svesni su ljudi oko gospodina Klintona

⁵² Intervju s Dabićem, *Evropske novosti*, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

⁵³ National Broadcast Corporation - *NBC Nightly News*, 26. oktobar 1992.

da je Aliji ideal u Iranu i Saudi Arabiji, a ne u Diznilendu (Disneyland). Ovo nas navodi na pitanje: 'zar je interes SAD da zbog toga ginu američki mladići i padaju avioni?'” pružajući mu podršku.⁵⁴

Za srpske orijentaliste je generalno odbijanje Zapada da njihove argumente uzme ozbiljno bilo i frustrirajuće i zbunjujuće. Često su posezali za ekscentričnim objašnjenjima da obrazlože ovaj nedostatak simpatija za srbijansku antimuslimansku politiku. Tanasković je, na primjer, bio ozlojeđen kada je tadašnji italijanski ministar vanjskih poslova, Đani de Michelis (Gianni De Michelis), po svemu sudeći rekao da je islam u Turskoj i na Balkanu umjeren i prihvatljiv, i kao takav dobro došla protuteža iranskom utjecaju. Optužujući De Mikelisa za “stepen voluntarizma, neistoričnosti, pa i naivnosti”, Tanasković je upozorio da je, naprotiv, “ovo područje najstarijih evropskih civilizacija postalo neka vrsta orijentalizovanog predsoblja ‘nove Evrope’”. Za Tanaskovića, pomanjkanje evropske brige za islam na Balkanu “je teže shvatiti i preboleti” i on grdi “neumoljive evropske demokrate i njihove novopečene balkanske odlikaše”.⁵⁵ Slično tome, Jevtić kori Sjedinjene Države zbog podrške muslimanima i tvrdi da “međutim, Sjedinjene Američke Države - SAD nisu svesne da time kopaju sebi grob”.⁵⁶ Pokušavajući da objasni takvu američku podršku, Jevtić zaključuje da se ustvari

⁵⁴ Miroljub Jevtić, STOP ZA BOMBE, *Evropske novosti*, 21. april 1994., str. 2.

⁵⁵ Darko Tanasković, IZUVANJE U PREDSOBLJU EVROPE, *Duga*, 15-28. mart 1992., str. 37.

⁵⁶ Intervju s Jevtićem, *Stav*, op. cit., 1. maj 1992., str. 37.

Vašington (Washington) dodvorava dvjema regionalnim silama, Njemačkoj i Saudijskoj Arabiji, da bi zadobio njihovu podršku za “kontrolu nad islamskim svetom”.⁵⁷

U ovom kontekstu Njemačka je bila posebna *bête noire* (crna ovca) [strašila] za srpske orijentaliste koliko i za ostale srpske intelektualce i vladine službenike, koji su skupa nastojali kapitalizirati neprijateljstvo prema njemačkoj prošlosti u mobiliziranju podrške u zemlji i inostranstvu za srbijanske postupke. Dabić, na primjer, na slijedeći način ocjenjuje njemačku kritiku srpskog tretmana muslimana: “Onog trenutka kada je Nemačka shvatila da je njen interes u Bosni, da bi obezbedila koridor za južna mora, počela je da nas usmerava”.⁵⁸ Dabića je novinar pitao: “Nemci su svoje pretenzije jasno izrazili i ovoga puta. Kad im je zaustavljen pohod na jugoistok preko Srbije, rešavaju da krenu preko Bosne, Sandžaka i Bugarske. Da li i zbog toga kažnjavaju Srbiju?” Na ovo sugestivno pitanje Dabić je odgovorio serijom *non sequitursa*: “Svekolika nemačka politika je odvajkada išla u pravcu konfrontacije sa srpskim državama. Putevi su vodili preko Bosne. Sada bi to bio ponovni pokušaj aneksije, potom bi na red došla destabilizacija Sandžaka. I kroz istoriju se vidi da su Nemci uporno onemogućavali Srbe da se prošire”.⁵⁹

⁵⁷ Miroljub Jevtić, *Večernje novosti*, op. cit., 5. avgust 1993., *Foreign Broadcast Information Service - FBIS, Eastern Europe - EE*, 93 - 152., 10. avgust 1993., str. 53.

⁵⁸ Intervju s Dabićem, *Evropske novosti*, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

⁵⁹ Intervju s Dabićem, *Evropske novosti*, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

Dabić je, takođe, racionalizirao pomanjkanje zapadnih simpatija zaključujući da se sada Zapad sveti za podršku koju je jugoslovenska komunistička vlast pružala PLO-u (Oslobodilačkoj organizaciji Palestine) i za olakšice koje je pružala raznim terorističkim grupama.⁶⁰ Ipak, ponekad su neki naučnici bili makar malo optimističniji nadajući se da će Zapad na koncu podijeliti srpsko viđenje situacije. Dabić je, na primjer, uprkos svome dosadašnjem razočarenju, siguran da “ni Amerika ni zapadna Evropa neće dozvoliti stvaranje nove islamske države u srcu Balkana (dovoljna je i jedna Albanija), jer bi ta tvorevina bila i nova baza za širenje terorizma i za još agresivniji islamski pohod na Zapad”.⁶¹

Tanasković je kasnije tvrdio da zapadni Evropljani makar počinju uočavati navodni monolitni “kontinentalni fenomen” političke i kulturne islamske prijetnje zajednički za sve njih, bilo to, kako on kaže, u Lionu (Lyons) u Francuskoj, Bredfordu (Bradford) u Engleskoj ili Sarajevu.⁶²

Ustvari, jedan naučni radnik, Radoslav Stojanović, profesor Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta i član Izvršnog odbora jedne od opozicionih stranaka, Srpske demokratske stranke, je bio posebno optimističan u pogledu približavanja srbijanskih i zapadnih interesa u odnosu na muslimane. On vjeruje da je stvarni prioritet Zapada za djelovanje u Bosni i Hercegovini zaustavljanje “islamskog fundamentalizma”: “Zapadu je mnogo

⁶⁰ Intervju s Dabićem, *Evropske novosti*, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

⁶¹ Intervju s Dabićem, *Evropske novosti*, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

⁶² Intervju s Tanaskovićem, *Vojska*, op. cit., 23. septembar 1993, str. 9.

više stalo da spreči stvaranje muslimanske države u Bosni, nego da spreči stvaranje čak i Velike Srbije ... jedna muslimanska država na Balkanu, u Evropi mogla bi da postane uporište najekstremnijeg islamskog fundamentalizma u koju bi se slile pare najekstremnijih islamskih zemalja i ta država bi mogla da čini čuda u Evropi”. On zato jadikuje što su Srbi, ne shvatajući ovo, propustili šansu da stvore čak i veću zonu pod srpskom kontrolom, navodno uz makar pasivno odobrenje Zapada. On žali što “Nažalost, srpske vlasti ni u Bosni ni u Srbiji nisu u stanju da shvate jednu stvar: da je Zapad mnogo zainteresovaniji za onemogućavanje stvaranja muslimanske države u Bosni nego li za osujećivanje planova stvaranja čak i Velike Srbije”.⁶³

⁶³ Intervju Momira Djokovića s Radoslavom Stojanovićem, *POVRATAK VREDNOSTIMA SRBIJE*, *Spona*, 10. juni 1993., str. 15.

V

OD ANALIZE DO ADVOKATURE - OPRAVDAVANJE GENOCIDA

Nikada nije zabilježeno da su srpski orijentalisti kritizirali etničko čišćenje protiv muslimana čak ni u generalnim terminima, a posebno nisu osudili specifične aspekte tog procesa, kao na primjer koncentracione logore. Naprotiv, njihov je glavni cilj bio poricati samu činjenicu da se genocid događa. Ovo je poprimalo razne oblike; bilo da je to šutnja, otvoreno negiranje bilo kakvih nedjela (uključujući prebacivanje odgovornosti za sve zločine na muslimane, i tako zamjenjujući uloge žrtve i počinioca), ili čak pružanje implicitnog opravdanja za sve što je snašlo muslimane. Srpski orijentalisti su nastavili nuditi svoju ekspertizu u napadu na muslimane na intelektualnom planu i odbrani vladine politike, podjednako kao što su to činili ranije u pripreмноj fazi. Sada su, međutim, u pozadini njihovih argumenata bile okrutne mjere

stvarno primijenjene protiv muslimana i, kao takvi, obezbjeđivali su direktno znanstveno objašnjenje i opravdanje za ratne zločine, umjesto apstraktne akademske arome koju su ranije imali.

Nedeljkovićeva knjiga, na primjer, opravdava protjerivanje muslimana iz Srbije u 19. stoljeću kao način oslobađanja od izdajica i eufemistično zaključuje da je, sve u svemu, taj proces danas zaboravljen u potpunosti kao "davno iskopneli snegovi". Autor dalje, u nastojanju da opravda taj proces, tvrdi da "Kao i svaki prateći sloj uz okupatora, iz njih su, vremenom, nestali i oni žitelji koji su svoj položaj i imetak zasnivali na izrabljivanju i doslovno pljačkanju pokorenog stanovništva".⁶⁴ Jevtić je, sa svoje strane, pokušao skrenuti optužbe za ratne zločine počinjene od strane Srba upućujući *non sequitur* da su upravo islamske zemlje najveći prekršioc i ljudskih prava.⁶⁵

Drugi srpski naučnici su inspiraciju za odnos prema muslimanima tražili u Petru Njegošu, istaknutom antimuslimanskom pravoslavnom svešteniku i vladaru Crne Gore iz 19. stoljeća, čiji napisi slave i opravdavaju nasilno potiranje prisustva muslimana u toj zemlji. Na naučnom skupu u povodu proslave godišnjice rođenja Njegoša 1993. godine, srpski naučnici su ga hvalili kao "velikog pesnika i humanističkog filozofa". Jedan od njih, Dragutin Vukotić - pozivajući se na, kako ga je on vidio, stalni sukob interesa između "Istoka i Zapada, (između)

⁶⁴ M. Nedeljković, KRST I POLUMESEK, op. cit., str. 105.

⁶⁵ Miroslav Jevtić, SAMO GOLI INTERES, *Evropske novosti*, 1. juli 1993., str. 2.

krsta i polumeseca" - je zaključio da se "Mi danas, takođe, moramo držati Njegoševih stavova, jer su oni relevantni i jer ih vreme nije učinilo zastarelim... Analogije su jasne, i primena ovih Njegoševih procena na naše doba je neizbežna."⁶⁶

Jevtić je, vjerovatno, bio najekstremniji u negiranju bilo kakve mogućnosti kompromisa s muslimanima zbog suštine same njihove religije. "Svim ljudima dobre volje mora biti jasno," propovijeda on, "da mira sa islamskim fundamentalistima nema, niti ga može biti. Opšte je poznata činjenica da islam ne priznaje koegzistenciju muslimana i nemuslimana u ravnopravnosti." Praktično govoreći, njegovo čitanje monolitnog islama ga je navelo da propagira nastavak nasilnog rješenja do njegovog logičkog kraja, jer "je nada za mir sa Alijom (Izetbegovićem) samo iluzija". "Svi pregovori sa njim stoga su samo gubljenje vremena i odlaganje konačnog obračuna, koji on nameće".⁶⁷

⁶⁶ Citirano u DA ČOVJEK BUDE ČOVJEK, *Spona*, 7. oktobar 1993., str. 22.

⁶⁷ Jevtić, *Evropske novosti*, op. cit., 28. decembar 1993., str. 4.

VI

ZAKLJUČCI I IMPLIKACIJE

Uloga i odgovornost orijentalista

Naravno, nemoguće je odrediti u kojoj mjeri su srpski orijentalisti bili iskreni u svojim ubjeđenjima, odnosno u kojoj mjeri su bili vođeni drugim motivima: patriotizmom, materijalnom dobiti ili željom za popularnošću. Bez obzira na njihove poticaje, začuđujuće je u kojoj mjeri je pristrasnost ovih naučnika ne samo otvorena, već, na momente, anahronistički gruba i rasistička, i kako joj nedostaje čak i privid suptilnosti ranijih evropskih orijentalista. Kao što Said zapaža, ova vrsta orijentalizma nije objektivno prakticiranje naučnog rada, još manje razmjena sa populacijom koju se proučava, već radije beskompromisna potvrda dominacije vođena političkim motivima. Kao što kaže: "Ovo sada, tvrdim, nije ni nauka, ni

znanje, ni razumijevanje: to je iskazivanje moći i potvrđivanje apsolutnog autoriteta. Ono se sastoji od rasizma, a učinjeno je komparativno prihvatljivim publici unaprijed pripremljenoj da sluša njegove mišićave istine".⁶⁸

Dakako, orijentalisti čine samo malu grupu u odnosu na druge činioce na srpskoj političkoj i kulturnoj sceni, i oni su samo dio šireg nastojanja koje obuhvata većinu srpske političke klase a ne samo nekolicinu običnih, izolovanih razbojnika. To nastojanje obuhvata vodeće srpske političke figure, intelektualce, novinare, i Srpsku pravoslavnu crkvu. Uprkos njihovoj malobrojnosti, srpski orijentalisti, međutim, zauzimaju važno mjesto u političkom procesu, jer, kao stručnjaci, ono što mogu ponuditi je naučno poznavanje islama. Zloupotrebljavajući nauku i miješajući je sa političkom retorikom, oni su definirali islam i lokalnu muslimansku zajednicu na način da su značajno doprinijeli intenziviranju neprijateljstva prema muslimanima i da su genocid učinili prihvatljivim rješenjem za ono što su oni pomogli ubijediti srpsku javnost da je "muslimanska prijetnja".

Realno, u ovom slučaju, utjecaj srpskih orijentalista na politiku se ne može pripisati njihovim naučnim publikacijama, koje su, vjerovatno, imale ograničen krug čitatelaca. Prije svega su to bili: široka medijska eksponiranost koju su uživali u Srbiji, njihovo direktno konsultovanje sa vladinim službenicima i njihovo učešće u službenim propagandnim kampanjama vani koje su im omogućile da igraju značajnu ulogu. Do višestranačkih

⁶⁸ Edward W. Said, *ORIENTALISM RECONSIDERED* (Ponovo o Orijentalizmu), *Race and Class*, Jesen 1985., str. 8.

izbora u Bosni i Hercegovini u novembru 1990. g., ova republika je bila pod kontrolom tvrdolinijaške komunističke vlade, što je onemogućavalo javno reagovanje na anti-islamsku kritiku srpskih orijentalista. Kao rezultat, počevši od osamdesetih, orijentalisti su u svakom važnijem pogledu u Srbiji imali punu slobodu da iznose bilo koji argument, bez obzira kako neutemeljen, nategnut ili uvrjedljiv bio, bez straha od efektivne javne osude. Činjenica da nijedna važnija srpska institucija, kao što su Srpska pravoslavna crkva ili opozicione političke stranke, nije zauzela kritički stav prema antiislamskim napadima je, svakako, omogućila rad srpskih orijentalista u širenju poruke mržnje. Ustvari, doprinos orijentalista je nadopunjavao i ojačao slučaj koga su pokrenuli drugi segmenti srpske političke klase, koji su se često oslanjali na njihove argumente, bilo vjerske bilo geostrateške, u ovisnosti od slučaja.

Iskustvo iz Srbije, općenitije, može ilustrirati gdje bi bio najveći utjecaj orijentalista. U većini slučajeva razvoja političkih mjera, najveći utjecaj orijentalista ne mora biti u stvarnom određivanju politike *per se*, jer je to domen donosilaca političkih odluka. Političke mjere se, obično, formuliraju i implementiraju kao odgovor na konkretne političke interese. Ono gdje orijentalisti, međutim, igraju značajnu ulogu jeste povećavanje efektivnosti jedne politike čineći je prihvatljivijom kod kuće i u inostranstvu kroz obezbjeđenje intelektualnog opravdanja i pompe respektabilnosti. Ipak, orijentalisti imaju određenog utjecaja zahvaljujući njihovom stručnom znanju i uvidima koji im omogućavaju da ukažu na propuste određene politike i sugeriraju alternative. Kao rezultat, oni su u stanju da modificiraju pa čak i

iznude promjenu politike kada su voljni artikulirati svoje argumente i uskratiti svoju podršku onome što smatraju pogrešno vođenim principima.

U slučaju Srbije veoma je vjerovatno da bi se etničko čišćenje svakako desilo, i bez podrške orijentalista. Međutim, odlučna opozicija tom procesu od strane ovih naučnika je mogla oduzeti počiniocima zločina značajan dio njihove legitimnosti. Naprotiv, orijentalisti su postali aktivna strana u etničkom čišćenju. Umjesto korištenja svoje priznate ekspertize da se suprotstave procesu viktimizacije, oni su počiniocima genocida stavili na raspolaganje svoj jedinstveni kredibilitet kako bi izdvojili, izolirali i osudili muslimansku zajednicu, i antimuslimansko djelovanje učinili intelektualno prihvatljivim. Tako su osnažili kredibilitet krovne nacionalističke ideologije i vjerovatnost da će ona zadobiti podršku srpske javnosti.

Zahvaljujući tome što ih stvaraju ekspertima za dotičnu materiju, to što su srpski orijentalisti nudili je bila ključna intelektualna armatura za nastajuću srpsku nacionalističku ideologiju u segmentu primjenjivom na muslimane. Kao što sociolog Leo Kuper naglašava, za dešavanje genocida razvoj ideologije je posebno važan, u mjeri u kojoj su vodič i opravdanje potrebni: "Makar kad djeluju kolektivno, oni (počinitelji genocida) trebaju ideologiju da legitimiraju svoje ponašanje jer bez toga oni bi sebe i jedan drugoga morali vidjeti onim što stvarno jesu: obični lopovi i ubojice".⁶⁹ Obezbjeđujući

⁶⁹ Leo Kuper, GENOCIDE: ITS POLITICAL USE IN THE TWENTIETH CENTURY (Genocid - Njegovo korištenje u političke svrhe u dvadesetom vijeku), Yale University Press, New Haven 1981., p. 84.

intelektualne osnove kampanje protiv islama, srbijanski orijentalisti su iskristalizirali i osnažili generalizirane stereotipe i obezbijedili racionalizaciju za sve mjere koju su srbijanske vlasti mogle poduzeti protiv muslimana u nastojanju da ostvare svoje političke ciljeve. Orijentalisti su tako pomogli da genocid postane stvarnost.

Izgleđi za budućnost

Čak ako se na kraju i nađe političko rješenje u Bosni i Hercegovini, šteta je, svakako, već nanesena. Ali, čak i ako se muslimani tamo odbrane, oni u krnjoj Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) će ostati živjeti u riziku, a velika je vjerovatnoća da će Srbi otpočeti novi krug etničkog čišćenja masovnih razmjera.

Zagovornici Velike Srbije često javno izražavaju svoju nelagodu prouzrokovanu činjenicom da manjine čine značajan dio stanovništva krnje Jugoslavije i očito bi ih se željeli riješiti. Ovo posebno važi za veliki broj muslimana koji žive u Srbiji i Crnoj Gori: gotovo dva miliona Albanaca koji žive na Kosovu (devedeset odsto koji jesu muslimani) i dijelovima Crne Gore, Bosanske muslimane Sandžaka i muslimanske Cigane raspršene po cijeloj krnjoj Jugoslaviji.

Iako su ove teritorije osvojene tokom Balkanskih ratova 1912-13, i iako je njihovo stanovništvo još od tada pod pritiskom da se iseli, nasilje se odnedavno intenziviralo. Postoji mnoštvo pokazatelja da isti proces definiranja i separiranja Albanaca i drugih muslimana preostalih u krnjoj Jugoslaviji, s islamom kao ključnom

komponentom njihove "različitosti", ponovo - nakon kratke stanke kada je srpski fokus bio usredsređen na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu - dobija na snazi, i politički i intelektualno. Veoma vjerovatno, ovi argumenti se koriste kao priprema opravdanja za napad sličan onom izvedenom protiv Bosne i Hercegovine.

Dosada je taj proces u Sandžaku i na Kosovu uglavnom imao oblik "tihog etničkog čišćenja", strategije koja se zasniva na činjenju svakodnevnog života ekstremno teškim za sandžačke muslimane i Albance, u očitoj nadi da će oni biti prisiljeni da odu. Ovo uzima forme premlaćivanja i zatvaranja od strane policije, te maltretiranja od strane vlasti i lutajućih srpskih militanata. Na Kosovu se ljudi otpuštaju s posla, uključujući većinu profesionalaca, ukida se sistem zdravstvene zaštite, zatvaraju lokalne kulturne organizacije, te demontira obrazovni sistem na albanskom jeziku.

Za očekivati je da će srpski orijentalisti ostati uključeni u antiislamsku kampanju koja se vodi u Srbiji. Oni sada pomažu u pripremi slučaja sličnog onom u Bosni i Hercegovini koji bi mogao biti upotrijebljen kao opravdanje strožijih mjera na ostalim teritorijama. Jevtić, na primjer, tvrdi da "što je posebno važno, sve ankete pokazuju da su jugoslovenski Šiptari (pežorativni srpski termin za Albance premda mu je izvor autentični etnik za Albance - Scipetar - sin orla) privrženiji islamu, nego poturčeni Srbi (Bosanski muslimani). Otuda koreni 'islamske revolucije' daju izdanke i na Kosmetu".⁷⁰ On je, takođe, bio kritičan prema

⁷⁰ Skraćenica dvočlanog naziva za pokrajinu Kosovo i Metohiju, što je, do 1974. bio srpski naziv za 1913. godine osvojenu pokrajinu i podijeljenu na srpski dio (Kosovo) i crnogorski dio (Metohija, odnosno Dukadžin). Miroljub Jevtić, *Evropske novosti*, op. cit., 22. decembar 1993., str. 2.

međunarodnoj zabrinutosti za hapšenje muslimanskih lidera (ili "ekstremista" kako ih on zove) 1994. godine u Sandžaku, i poziva beogradske vlasti da zauzvrat snažno reaguje na strano uplitanje u nešto što on smatra striktno domaćim pitanjem. U protivnom, upozorava on, međunarodno uplitanje će u narednoj instanci biti usmjereno čak i na grad Beograd u odbrani njegove muslimanske populacije: "Naša javnost ... je nedovoljno agilna prema upozorenjima da je sada na redu i Beograd. Jer, već duže u svetu se glavni grad SRJ nastoji prikazati kao maltene muslimanska varoš, u kojoj su pripadnici ove vere ugroženi".⁷¹

Ako srpski orijentalisti, kao što se čini, nastave pružati svoju naučnu podršku za daljnje progone jugoslovenskih muslimana, to će samo dodatno povećati njihov ionako nezavidan teret odgovornosti za jedno od najžalosnijih evropskih poglavlja u ovom stoljeću.*

⁷¹ Miroljub Jevtić, ZAŠTITNICI UGLJANINA, *Evropske novosti*, 9. mart 1994., str. 2.

* Studija dr Normana Cigara, ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDANJU GENOCIDA PROTIV MUSLIMANA BALKANA, prvi put je objavljena u reviji **ISLAMSKI TROMJESEČNIK - PREGLED ISLAMSKE KULTURE** iz Londona, pod naslovom: SRPSKI ORIJENTALISTI I ISLAM - INTELEKTUALNA PODRŠKA GENOCIDU, sveska XXXVIII, (broj 3 za treći kvartal), 1994., str. 147 - 170.

BILJEŠKA O AUTORU

Američki naučnik, *dr. Norman Cigar* je svjetski poznati publicista, analitičar i istraživač.

Rođen je 1948. godine u Trstu. Studirao je na Univerzitetu u Oxfordu u Engleskoj, doktorirao na temu: *Socijalna povijest Fesa (Maroko)*.

Bio je vojno-politički analitičar u Pentagonu, a sada je profesor na Studijama za nacionalnu bezbjednost na Mornaričkoj ratnoj školi Sjedinjenih Američkih Država.

Bio je predavač na Univerzitetu Viskonzin (Wisconsin) u Medisonu (Madison), te rukovodio detašmanom za strategijska

istraživanja u Fort Bragu (Ft. Bragg), sjeverna Karolina i angažovan kao saradnik istraživač na Balkanološkom institutu u Vašingtonu (Washington) i viši saradnik na Programu javnog međunarodnog prava i vanjske politike.

Objavio je više radova o događajima u bivšoj Jugoslaviji. Za bosanskohercegovačku i jugoistočnoevropsku javnost posebno su interesantne dvije objavljene i na bosanskom jeziku: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI - POLITIKA ETNIČKOG ČIŠĆENJA i DOVOLJNO DOKAZA ZA PODIZANJE OPTUŽNICE PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA.

Pored svojih obaveza i učešća na brojnim međunarodnim naučnim skupovima dr. Cigar se odlučno angažovao na suzbijanju destruktivnih fašističkih i fašistoidnih pojava i analizi nastajanja i funkcionisanja savremenih sukoba u svijetu. U tom okviru saradivao je u desetinama uglednih listova kao što su: Vašington post (Washington Post), Baltimor san (The Baltimore Sun), Defense Njus (Defense News), Atlanta konstituišn (The Atlanta Constitution), Vašington tajms (Washington Times), Sandej telegraf (The Sunday Telegraph), Krišćn sajens monitor (The Christian Science Monitor), Ljiljan, Rilindja, Vreme, Globus, Vol strit žurnal (Wall Street Journal) i td.

THE ROLE OF SERBIAN
ORIENTALISTS IN JUSTIFICATION
OF GENOCIDE AGAINST MUSLIMS
OF THE BALKANS